

3. Akiktől a tudást összegyűjtöttem

a) *Paraszt munkatársaim*

Mindig hangoztattam, hogy tudásomat a parasztnak köszönhetem. Hosszú munkásságom során több száz adatközlővel dolgoztam. Egy részüket, akikkel többször, huzamosabb időn át dolgoztam, munkatársamnak tartom. Róluk szeretnék itt megemlékezni. Miután mindannyiukat nem tudom felsorolni, kiemelek közülük néhányat. Nézzük először az orosháziakat.

Varga Ferenc. Orosházán született 1900-ban. Hat elemi és egy polgári iskolai osztályt végzett. Orvos szeretett volna lenni, de közben kiütött az első világháború. Apja a világháborúban elesett. Mint legidősebb fiú, az édesanyjával együtt dolgozott a kisgazdaságukban egészen a nősülésig. Leszerelése után megnősült, s az orosházi határ Szikhát nevű részén gazdálkodott a család kisbirtokán 1952-ig. Majdnem minden évben 8—10 hold haszonbéres vagy feles földet is fogott. 1952-ben az orosházi Dózsa Termelőszövetkezetbe lépett be, de 1955-ben kilépett. 1960-ban újból a Dózsa Termelőszövetkezetbe lépett, ahol 1965-ig dolgozott. Felesége halála után 5 évig Fábíánsebestyénben élt. 1971-ben hazajött Orosházára. Az orosházi 48-as Olvasókör jegyzője is volt. A paraszti munka intenzív végzése mellett verseket is írt, amelyek a helyi lapokban jelentek meg. Az irodalmi életet mindig figyelemmel kísérte. Művészek, írók szívesen keresték barátságát. Darvas József is, amikor hazajött, ha csak szerét ejthette, találkozott vele. Még tanító koromban ismertem meg ezt a szép szál, bajszos parasztembert. Hamar megbárátkoztam vele. Első látásra is kitűnt, hogy szelíd természetű, értelmes ember. Ismerte a paraszti élet minden csínját-bínját! Messze földön híres asztagrakó volt. Aki szép asztagot szeretett a tanya körül látni, az vele rakatta meg.

Varga Ferenc újabb arcát akkor ismertem meg, amikor a Monori-tanya-központban búcsúztattuk a vidékünkéről elköltöző Bakó József költő-tanítót. A népszerű tanítót a Monori Gazdakör egy közös ebéddel búcsúztatta, amelyen a környező tanyavilágból sokan részt vettek. Az iskola és a Monori-csárda közötti szabad térségen terítettek. A szülők, a gyerekek, s a környékbeliek nevében Varga Ferenc búcsúzott Bakó Józseftől. A nagyszámú közönség előtt az öntudatos parasztember olyan tartalmas és szép beszédet mondott, hogy azóta mindig felemlítem, ha szóba kerül: egy tanárnak is becsületére vált volna. Így aztán természetes, hogy amikor az 1950-es évek elején, mint főhivatású muzeológus, megkezdtem a hagyományos paraszti földművelés kutatását, első adatközlőmnek a Csendes utcai Varga Ferencet választottam. Sokáig takargattam azt a kopottas, kockás, pepita fedelű vastag füzetet, amelyben beszélgetésünket lejegyeztem. Kezdetben azt hittem, hogy néprajzi témagyűjtést végezni csak munkaidőn kívül szabad. Ezért heteken keresztül mindennap délután 5—6 óra körül állítottam be a Varga

családhoz. Varga Ferenc is akkor érkezett haza a közeli tanyájukról. Naponta 2—3 óra hosszát dolgoztunk. Nagyon jól tettem, hogy a gyűjtésemet ismerős, adatközlésre alkalmas embernél kezdtem el. Türelmes, aprólékos munkával összegyűjtöttem Orosháza hagyományos földművelését. Az első komolyabb jegyzetelésem olyan jól sikerült, hogy ez lett az alapja annak a tanulmányomnak, amelyet az orosházi monográfia néprajzi kötete számára „Földművelés” címmel írtam. Később szerettem volna, ha az orosházi önéletíró parasztok sorába ő is megírja élete történetét, azonban rábeszélési tudományom nála csődöt mondott. Ezzel, úgy hiszem, egy kitűnő önéletrajzzal lett szegényebb a magyar népi irodalom.

Fekete Sándor. Orosházán született 1892-ben. Elemi iskoláit részben Orosházán, részben a Vásárhelyi-pusztán, a Cinkusi iskolában végezte. Az iskola után apja 42 kisholdas gazdaságában dolgozott. A család gyakori vendége volt János, az öregbátyja (F. S. nagyapjának a bátyja), aki mint lovas nemzetőr, részt vett a szabadságharcban is. Sokat mesélt róla. Így Fekete Sándor emlékezete az öregbátyján keresztül visszanyúlt egészen a múlt század közepéig. 1913-ban vonult be katonának a 8. honvéd gyalogezredbe, Lugosra. Ott érte az I. világháború. 1916-ban megnősült. 1918-ban szabadult meg a katonaságtól. 1922-ig apjával közösen dolgoztak, utána önállóan gazdálkodott 42 kat. holdon. Később a családjai között szétesztotta, s neki csak 15 hold maradt, amelyen 1960-ig gazdálkodott. Ekkor belépett az orosházi Szabadság Termelőszövetkezetbe. 70 éves korában az orosházi evangélikus egyház harangozója lett. Ott 7 évig szolgált. Felesége rengeteg gyöngytyúkot tartott. Ezért gyöngytyúkos Feketének is nevezték őket. Annak idején igyekezett korszerűen gazdálkodni. A gazdálkodás mellett világeletemben érdekelték a történelmi események. Így például összeállította a Fekete-nemzetség családfáját is. Ma is ez a vezérmotívuma múzeumunk állandó kiállításának. Háromszor kereste fel a Tolna megyei Zombát, ahonnan az orosháziak származnak. Téglát is hozott a zombai imaház alapjából, melyet a kardoskúti ev. templomban helyezett el. Élete vége felé megírta az önéletrajzát, amely a Gyulai Levéltárba került. Orosházi adatközlőim közül ő volt a legkiválóbb. Még most is elevenen él emlékezetemben, pedig már régebben kikísértük utolsó útjára. Alacsonyabb termetű, kissé hajlott hátú, harcshajszú, szép, jellegzetes férfiember volt. Le sem tagadhatta, hogy tipikus orosházi parasztember. Jellegzetesen orosházi nyelvjárásban beszélt! Élvezetes volt vele szót váltani. Dolgos, szorgalmas ember volt, de mégis inkább az észjárása jellemezte. Egyszerűen, de tisztességesen öltözködött még akkor is, mikor viszonylag jobb módú paraszt volt. Igaz, a kuláküldözés során szorgalmáért őt is megfircangolták egy kicsit. Talán ezért, ettől kezdve egy kissé hanyagabban öltözködött. Élete vége felé mindig az első világháborús, simli nélküli katonasapkáját hordta. Szellemi ereje teljében volt akkor, amikor az orosházi monográfia szerkesztője voltam. A tanulmányok szerzői éveken keresztül le-lefutottak Orosházára. Bármelyik téma mestere is volt a ven-

dégünk, elsőnek mindig Sándor bátyámat ajánlottam neki. De meg is állta a helyét: nagyon megbecsülték és megszerették. Tudását megosztotta a monográfia egyes fejezetei szerzőivel. Egy kedves epizódra nagyon emlékszem. Fél Edit is megtudta, hogy az öreg írja önéletrajzát, mégpedig az istenért sem egyszerű füzetbe, hanem ún. határidőnaplóba. Erre Fél Edit vett néhány finom papírú, bekötött füzetet, s megajándékozta vele Sándor bácsit. Erre az kedveskedő hangon így oktatta ki a szíves ajándékozót: „Ajándékát nem fogadhatom el. Tudja, Editke, miért írok határidőnaplóba? Ha a mondanivalómat eltévesztem, és nem jó időrendben írom le, akkor odaírom, hogy ezt meg ezt a szakaszt pl. szeptember 25-hez kellett volna írnom.” Határidőnaplóba írta meg élete történetét. Kéziratát, a paraszti önéletírás egyik remekét, a Gyulai Levéltár őrzi. Feldolgozásra méltó téma, nagy nyeresége volna a néprajztudománynak, mert írása át meg át van szöve néprajzi szemlélettel írt részletekkel. Fekete Sándor önéletírásához tartozik még az is, hogy élete párja is megírta 2 vaskos füzetbe saját élete történetét, néhány rajzzal, verssel fűszerezve. Az ő munkáját is a Gyulai Levéltár őrzi. Nem tudok róla, hogy széles e hazában volna még egy parasztházaspár, akik megírták volna életük történetét. Felesége, Rozika néni még most is él.

A Vásárhelyi-pusztán két kiváló parasztmunkatársat emelek ki az adatközlők népes csoportjából: Kérdő Ernőt és Szántay Istvánt.

Kérdő Ernő és családja Kardoskút, Aranyad-dűlő 235. szám alatt lakott. A lakóépület és a mellékhelyiségek száma és állapota is mutatta, hogy jó anyagi körülmények között élő kiscgazda család lakja. A tanya háta mögött egy kis bekerített kert húzódtott. A tanyakésztséget jókora gyöp ölelte körül. A tanyában a szülőkön kívül a János nevű fiatalabb fiú és annak családja lakott. A tanyában a két kisebb gyerekekkel együtt hatan éltek. A szikár testű, magastermetű gazda barátságos arcú, megnyerő külsejű kisparaszt volt. Kora tavasztól késő őszig a fején az elmaradhatatlan szalmakalap. Nyájas beszédű, szimpatikus embernek ismerte mindenki. Sokat jártam hozzájuk, sokat dolgoztam velük. Az 1950-es évek elején a Kérdő-gazdaságban forgatta K. Kovács László azt a filmjét, amely tudományos alapossággal rögzítette a hagyományos kisparaszti takarást és nyomtatást. Maga a megfigyelt és filmezett munka tulajdonképpen rekonstrukció volt, mert abban az évben még az árpának is hosszú szalmája volt, kévékbe lehetett kötni, és ezért úgy csépelelték el. De száraz esztendőekben a sziken különösen az árpának olyan rövid a szalmája, kénytelenek lóval elrúgatni. Így aztán még vérükben van az aratás-nyomtatás minden munkafázisának végzése — ezért az ott történt filmezés, fényképezés és publikálás forrásértékű. Paraszti adatközlőmet hetenként átlagosan két napon át látogattam. Amint kerékpáron megérkeztem, mindig nyomban munkához láttam, mert ők mindig dolgoztak. Az előző alkalommal megbeszéltük, hogy mit fognak dolgozni, amikor legközelebb kijövök. Ha nekem valami kérésem volt, azt, ha lehetett, teljesítették. Legtöbbször megkérdeztem, hogy ekkor meg ekkor kijöhetnek-e, s ezt meg ezt a

munkát megfigyelhetem-e? Mindig az volt a válasz: Ha valami közbe nem jön, meg az idő megengedi, akkor mehetek. Hej, azóta a saját életemben is hányszor, de hányszor eszembe jut ez a bölcs mondás! Alapos gyűjtőmunkával felgyűjtöttem egy paraszti család egész évi munkáját. De nemcsak a földműveléssel kapcsolatos munkákat, hanem egyebeket is: például nagymosást, a tarhonyakészítést, a disznóvágást, a ganétagosást is tanulmányoztam. Megfigyelés közben rengeteget fényképeztem. De az épületek rendeltetésével is megismerkedtem. Miután a Kérdő-család hódmezővásárhelyi származású, tanulmányozhattam a vásárhelyi mentalitást is. Egy bizonyos idő múlva ráéreztem arra, hogy a környéken, a szomszédos tanyák népével is megismerkedjem. Már többször láttam, néha beszéltem is egy magas, szikár, szintén vásárhelyi származású, egyedül élő emberrel: Szántay Istvánnal. Volt úgy is, hogy szedni akartam a sátorfámat, hogy átmegyek Szántay Istvánhoz a szomszédba. Nem egyszer Kérdő Ernő lebeszélte róla. Egyedül, elhagyott körülmények között él, olyan magánakvaló ember — mondta. Ám, egyszer ennek ellenére egyenesen Szántay Istvánt kerestem fel. A szemem, az érzésem nem csalt meg, a legjobb adatközlőmre bukkantam. A következőkben őt mutatom be.

Szántay István. Kardoskút, Cinkus-dűlő 557. szám alatti tanyáján élte magányos életét. Ma már a tanyának csak a hült helye van meg, de én látom: akárcsak 30 esztendővel ezelőtt. Már messzebből elhagyott, elhanyagolt épület benyomását keltette. Ki tudja, mikor meszelték utoljára. Meszelésnek még csak a nyoma sem volt, körös-körül csak a tapasztás látszott rajta. Ugyanilyen volt a lakóépület közelében álló, szintén cserepes istálló. Ezen azonban nem lehetett csodálkozni, mert az itt kezdődő Sziken a melléképületeket legtöbb helyen nem mésszel meszelték, hanem sárgafölddel mázolták be. A tanyaépület konyhája, szobája kimondottan piszkos volt. Nem is nagy csoda. Az idős édesanyja élete vége felé már gyöngye lehetett, jó pár évvel ezelőtt meghalt, s azóta úgy vettem észre, hogy az agglegény nem söpörte ki a lakását. Mintha csak így bírta volna ki az életet. Sohase kérdeztem, hogy miért. Maga az ember és a konyhai asztal azonban tiszta volt. Közelebbi ismeretség után véglegesen megnyertem a bizalmát. Elmondom hogyan, de ehhez ismerni kell az idős ember ruházatát. A ruhája kopott, foltos, de tiszta volt. Az egyetlen kalapja mindig a fején volt. Télen, nyáron jó nagy bakancsban járt. A csupasz lábfejére fehér ruhadarabot, kapcát csavart, s erre került fel a megkérgesedett bakancs. Nos, egyszer ebből keveredett baj. Hallottam, hogy István bátyám (én a parasztokat is általában uraztam, de őt így szólítottam meg) leesett a lábáról, nem tud menni, mert a kemény bakancs rettenetesen feltörte a lábát. Nagy bajban van, az egyedül élő ember nem tud a távoli Pusztaközponti-boltba menni, s a szomszédok hordanak neki kenyeret. Ha a jó szomszédok nem könyörülnek meg rajta, elpusztul. Úgy éreztem, hogy nekem segítenem kell. Igen ám, de akkor Orosházán kenyérmizéria volt. Minden reggel hajnali 4 órakor már sorba álltam kenyérért. Ha az első 20

közé sikerült állni, akkor reménykedtem, hogy kapok kenyeret. Így aztán 4—5 nap alatt összegyűjtöttem a családomtól egy egész kenyeret, amit kivittem Szántay Istvánnak. Amikor megtudta, hogy milyen árat fizettem a kenyérért, könnyes lett a szeme, s azt mondta, azzal hálálja meg, ha aratáskor toppannék be hozzá, leteszi a kaszáját, s rendelkezésemre áll. Különben még más oka is volt, hogy megkedvelt. Tudta, hogy könyvet szándékozom írni a magyar parasztság hagyományos földműveléséről, állattartásáról, s megtiszteltetésnek vette, hogy egyik alapvető adatközlőül éppen őt választottam ki. Nagyon értékelte azt is, hogy a jobb módú Kérdő-tanyát otthagya, fölcseréltem az ő sokkal szegényebb hajlékával. Szóval ezentúl rendszeresen hozzá jártam a hagyományos paraszti gazdálkodást felgyűjteni. Azzal is megnyertem csatámat, hogy az asztalához ültem, s együtt étkeztem vele.

A szép szál ember egy kissé gyorsbeszédű volt, az ilyenre azt mondták, egy kicsit dadra a beszéde, de én hamar megszoktam. Boldog ember voltam, megtaláltam a legkiválóbb adatközlőmet, paraszti munkatársamat. Most utólag úgy érzem, tökéletes munkát végeztem nála. Általában a paraszti munkákat kétszer gyűjtöttem fel: először télen, a szobában, s aztán másodszer a terepen, munkavégzés közben. Ekkorára kialakult a gyűjtőtechnikám, s élveztem munkámat. Télen azért érdekes volt például a szénamunkák minden mozzanatát leírni, mert a munkát az adatközlő nem végezhetette, s rá volt kényszerülve, hogy nekem alaposan megmagyarázza, a „számba rágja”. Sokszor szándékosan nem értettem meg őt. Ekkor előkerült a paklis-dohány megtakargatott csomagolópapírja, meg az ácsplajbász, s rajzzal illusztrálta magyarázatát. De ha az asztagrakást még így sem akartam megérteni, amikor legközelebb találkoztunk, előszedte a száraz fűszálakból kötött kis kévécskéit, s abból rakta meg a kazlat. Így aztán megértettem. De szörnyen ráfizettem erre a téli, nagyon alapos gyűjtésre. Meg kellett tanulnom, hogy az életben mindennek nagy ára van, még a téli tökéletes gyűjtésnek is. Annak ellenére, hogy Szántay Istvánnak mindössze 10—12 hold földje volt, kulákként kezelték, s az utolsó szál szalmát is elvitték tőle. A szobája egész télen olyan hideg volt, mint a jégverem. Én a heti két napot csak úgy bírtam ki, hogy elloptam otthon a fiam gyermekágyából a kispaplant, a jéghideg szobában a derekam köré csavartam, s arra rávettem a téli kabátomat. Így az egész napi üldögélést a dermesztő hidegben kibírtam. A baj csak utolért. Úgy szoktam meg, hogy jegyzetelés közben a leírtakat mondom is, hogy az adatközlőmnek módja legyen kijavítani. Tanító koromban a sok beszédűtől a légszivem érzékennyé vált, s ezt kezdte ki a hideg szoba éles, nyers levegője. Így a tökéletes gyűjtési módszerem egy takaros légsőhurutot szerzett nekem. Az alapos, krónikus légsőhuruttól csak hosszú évek múltával tudtam megszabadulni. Ennek ellenére sohasem bántam meg, hogy Szántay Istvánnál ilyen körülmények közepette gyűjtöttem. Magyarázat: olyan értékes volt az anyag. Egyébként a kardoskútiak tévedésből kezelték kuláknak. Emlekszem, egyszer panaszkodott, hogy adóhátraléka fejében elvitték a végrehajtók az összes mézét. Ugyanis néhány család méhvel is bíbelődött. Elkép-

zelhető, hogy a bödön méz nem is látta a községházát. Néhány családban édesebben itták meg a tejeskávévjukat. Egyszer behívták Szántay Istvánt a községházára. Amint a tisztviselő asztala előtt megállt, rábámult az előtte kiterített nagykönyvre, s egyszerre rábökött egy neki fordítottan álló számadatra. Itt a hiba — mondta. S valóban, a tisztviselők rosszul nézték meg a számot, s így tévesen került fel a kuláklistára. A községháza belátta tévedését, de a néhány kocsi szalma s a bödön méz odaveszett.

Amikor az idő megengedte, hogy a kinti munkákat lehetett tanulmányozni, akkor mindazokat a munkákat megfigyeltem, amelyeket télen „vakon” elképzelttem, illetve lejegyeztem. A földeken nemcsak megfigyeltem, hanem végzettem is a munkát. Együtt dolgoztam adatközlőmmel. Szántay István elmagyarázta, megmutatta, hogy a paraszt miként végzi, s annak alapján dolgoztam. Amint a fejembe összegyűjtöttem 2—3 megfigyelést, elővettem a jegyzetfüzetemet, s felírtam. Így aztán töviről-hegyire alaposan megismertem a hagyományos paraszti munkát. Természetesen közbe-közbe más adatközlő munkáját is megfigyeltem és tanulmányoztam. Egyszer a Belsőpusztáról ereszkedtem már hazafelé kerékpárral úgy aratás vége felé. A hátrában már nem láttam arató embert, csak Szántay István vágta a gabonáját. Csodálkozva kérdeztem: A parasztok már régen learattak, s ő még mindig tőri magát. Elpanaszolta, hogy nagy bajban van. Az errefelé járó tanácselnök azt mondta, hogy börtönbe kerül, ha másnap délig le nem vágja a még lábön álló gabonáját. Hű, ennek már a fele sem tréfa! — mondtam én. Eldűtöttem a kerékpáromat, és segítettem neki. Igaz, kaszálni nem tudtam, hanem elmagyaráztattam, hogyan kell ötösölni, vagyis a már bekötött kévüket ötös csomókba összerakni. Estig az aznap levágott kévüket összehordtam, és szakszerűen csomókba raktam. A tanulságaimat pedig a jegyzetfüzetembe veztettem. Aznap egy kicsit későbben értem haza, de segítettem egy bajbajutott emberen. Megérte, mert az ilyennek híre kél, és a környékbeliek az ilyesmit jó néven veszik. Ezzel a pusztán az én ázsióm (becsülésem) emelkedett, de munkavégzésem közben még tanultam is. Közben most jutott eszembe, egy epizód, amit érdemes még elmondani. Egyszer megkérdeztem István bátyámat, hogy legközelebb mikor jöhetek ki. Gyorsan rávágta, hogy bármikor, csak abban az esetben nem ér rá velem bajlódni, ha a fogat jön, mert: „Mer’ a fogatnak mönni khöll!” Ugyanis a parasztgazdaság fogat nélkül egy fabatkát sem ér. Márpedig Szántay Istvánnak régóta nincs lova, kocsija. Ezért aztán, ha a közeli rokona fogata jön, minden munkát félre kell tenni, a fogaté az elsőség. Sokszor felkerestem legjobb adatközlőmet, és csak egyszer történt meg, hogy amint meglátta a bejáróra beforduló lovak füle hegyeit, felugrott a mellettem lévő székéből, és elrakta a fogat útjában álló dolgokat, hogy szabad utat biztosítson nekik, és azután teljesen a fogat rendelkezésére állott, mert a fogatot ki kell használni. Én pedig aznap egy közeli tanyába mentem gyűjteni.

Egyenesen megdöbbenő volt végső búcsúzásom legjobb adatközlőtől. Az orosházi emberek szokása, ha „arrafont jár” megnézi „ki van kitéve”.

Vagyis a központban lévő Temetkezési Vállalat kirakatában kinek a gyászjelentése van kifüggesztve. Egyszer megdöbbenve látom, hogy Szántay István meghalt. Azonnal intézkedni kezdtem. A Békés megyei Múzeumok Igazgatóságának bejelentettem, hogy a legjobb vásárhelyi-pusztai adatközlőm elhunyt, s miután én azzal évtizedekig együtt dolgoztam, Szántay Istvánt az orosházi múzeum halottjának tekintem. Kértem engedélyt, hogy a sírjára egy kis koszorút vehessek. Sajnos a paragrafusok ezt nem tették lehetővé. A saját pénzemből egy nagy koszorút vettem. Miután nem sok idő állt rendelkezésünkre, Gulyás Mihály állatorvos barátomat megkértem, hogy gépkocsijával vigyen ki a temetésre. Utunkat egy márciusi szélviharban s hózáporban tettük meg. A tél az utolsó erejét tombolta ki. A gépkocsival a kövesúton csak megközelíteni tudtuk a Szántay-tanyát. Tanya iránt a földet át kellett szelni. Akkor szél fújt, hogy majd elvitt bennünket koszorútól együtt. Igyekeztünk a borozdák hátán gyalogolni, de nem volt könnyű, mert mindent hó és latyak borított, amelyben bokáig jártunk. Egymás mellett bandukoltunk, de egymás szavát nem értettük. Egyszer tölcsért csináltam a kezemből és ordítottam: „Csak a talpamon keresztül szoktam megfájni, de ha Isten van az égben, nem fogunk megfájni, mert igaz ügyet szolgálunk!” Nagy nehezen bevergődtünk a tanyába, ahol már vártak bennünket, mert látták a vergődésünket. A koporsó már a kocsin volt, s összesen öten-hatan ballagtunk utána. Gyalogosan egészen a temetőig kísértük utolsó útjára Szántay Istvánt, és ott végső búcsút vettünk tőle. Azután kívül-beül vizes lábbelivel megkerestük a Ficsér-dűlőn hagyott gépkocsit, s aztán hazatértünk. Több óra hosszáig nedves, hideg volt a talpam — de nem lettem beteg.

Akiket többször fölkerestem

Bakos János 46 éves, Kardoskút, Nagybogárfő-dűlő 109., Csáki Mihály 79 éves, Székkutas, Szőkehalmi-dűlő V. 22., Czuczai Sándorné 50 éves, Kardoskút, Fehér-tó, Barackosi-dűlő 352., Dani András 84 éves, Orosháza, Árpád utca 5., Fehér Ferenc 55 éves, Kardoskút, Fehértó 333., Fejes Márton 78 éves, Orosháza, Pacsirta utca 24., Füvesi Mihály 94 éves, Székkutas, Nagybogárfő-dűlő V. 97., Galli Bálint 77 éves, Kardoskút, Cinkus-dűlő 172., Godács Imre 71 éves, Székkutas, Sóstóparti-dűlő V. 21., Gyömrei János 47 éves, Székkutas, Ficsér-dűlő VI. 53., Héjja Antal 73 éves, Árpáddhalom, Mágocs-oldal 43., Juhász Nagy Vilmos 66 éves, Orosháza, Teréz utca 2/b., Kardos Ernő 72 éves, Orosháza, Lehel utca 45., Ménesi János 68 éves, Székkutas, Pusztafeketehalom III. 91., Násztor György 70 éves, Orosháza, Zrínyi utca 31., Olasz Ernő 78 éves, Kardoskút, Hatablaki-dűlő 370., Pap Lukács Jánosné 64 éves, Székkutas, Sóstópart, Fecskésparti-dűlő VI. 87., Pál Flórián 72 éves, Kardoskút, Csárpatalepi-dűlő 53., Rózsa Mihály 54 éves, Székkutas, Mózeshalmi-dűlő V. 9., Samu Sándor 77 éves, Kardoskút, Sóstó-dűlő 30., Sín Lajos 86 éves, Orosháza, Móricz Zsigmond utca 57., Sín Lajos 59 éves, Orosháza, Rákóczitelep, Iskola u. 100., L. (Lakatos) Tóth Ferenc 45

éves, Székkutas, Nagybogárczó-dűlő VI. 16., Ujj Istvánné (Németh Julianna) 74 éves, Orosháza, Thék Endre utca 7/a., Vígh Imre 75 éves, Székkutas, Vörös Hadsereg utca 13. és Vörös Mihály 73 éves, Kardoskút, Fehértó-part.

b) Gyűjtőtechnikám

Fontos, hogy a tanyába történő belépésünkkor a tanyabelieknek kedvező benyomásuk legyen a betoppanóról, ezért én minden napszakban az ő szokásuk szerint köszöntem. A nyakbaakasztós táskámban a következő munkaeszközöim lapultak: nagyalakú, félkemény fedelű, finom papírú, vastag vonalás füzet, golyóstoll és Roll Reflex fényképezőgép. Rövid, barátkozó beszélgetés után nyomban rátértem a jövetelem céljára: az elmúló félben lévő, apáról-fiúra szálló paraszti életet szeretném tanulmányozni és az utódaik számára megmenteni. Ha nyakig voltak is a munkában, kivétel nélkül 3—4 órát szívesen áldoztak az erről való beszélgetésre. Megtiszteltetésnek vették látogatásomat.

A jegyzetfüzetnek mindig csak a jobboldalára írtam, a másik oldalt meghagytam az esetleges kiegészítésre. Hamar megtanultam eredményesen kérdezni. Ilyenkor az adatközlőre néztem. Amint a válasz elhangzott, a füzetembe hajolva jegyeztem. A partnerem gyorsan megtanulta, hogy amíg írok, addig ne folytassa mondanivalóját. Amint a leírással készen lettem, ismét felnéztem. De másról is könnyen észrevehette, hogy mikor leszek kész az 1—2 mondat leírásával, mert félhangosan mondtam a leírt szavakat. Részben azért is, hogy ha nem jó szót írtam le, kijavíthasson. A lehető legrészletesebben tanácsos jegyzetelni. Én nem szóról-szóra jegyzetek (ki gyózné), hanem csak a közlés legfontosabb részét. De a szólás-mondásokat, nyelvi fordulatokat, a tájszavakat, a perdöntő részeket, mindig nagyon olvashatóan, betű szerint, fonetikusán írom le, és alá is húzom. Észrevettem, hogy megfelelő hanghordozással, arckifejezéssel, gesztikulációimmal eredményesebbé, színesebbé tehető a közlés. A jegyzetelés befejezésekor nem tanácsos a füzetet gyorsan becsapni. Az ember a gyűjtőmunka végén, mielőtt elindulna, egy kis ideig még búcsúzkodik. Ennek eredményeként nekem a legtöbbször még 1—2 mondat bekerült a füzetembe.

Igazán eredményesen akkor gyűjtünk, ha például egy munkaeljárás lejegyzését kétszer végezzük el: először télen a szobában, azután nyáron a terpen. A szabadban megfigyelt munkák mozzanatairól minél több megfelelő fényképfelvételt ajánlatos készíteni. Szerencsére éveken keresztül rajztanári beosztásban is dolgoztam, aminek a képszerkesztésnél jó hasznát is láttam. Lépten-nyomon fényképeztem. Miután csak szabadban tudok fényképezni, alkalmanként Orosháza legjobb amatőr fényképészeit kértem segítségül. Segítőkéssz munkatársaim voltak: Sebők István, Schiller Jenő és Krausz Imre. Laboratóriumi felszerelésem sem volt, ezért a felvételeim Krausz Imre műhelyében készültek.

A helyszínen végzett jegyzetelést minél előbb célszerű egy másik füzetbe

letisztázni, mert a megfigyelt munkára, az elmondott szavakra még jól visszaemlékezve, pontosabb munkát tudunk végezni. A letisztázott, részletes alapgyűjtésemet feltétlenül kivittem a Pusztára, és felolvastam az adatközlőnek. Megjegzéseit figyelembe vettem, és bedolgoztam a gyűjtésembe. A témát még 3—4 helyen felgyűjtöttem, de már nem olyan részletesen. A letisztázott gyűjtéseket legalább 1—2 helyen felolvastam. Ezután hamarosan sort kerítettem a legépelésükre. A gyűjtéseimet mindig én gépeltem, két ujjal. Eleinte a gépelés formáival nemigen törődtem, de hamarosan beláttam, hogy a gyűjtés legépelését is kifizetődő szabályos, szabványos formában elvégezni. A gyűjtéseket annyi példányban gépeljük, amennyit a gépünk elbír: én mindig 4 példányban gépeltem. A gyűjtésemet kemény lapok közé, vagy félkemény iratgyűjtőbe helyeztem el. A gyűjtéseimet a következő intézményekben helyeztem el, ahol a kutatók rendelkezésére áll:

Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest

Békés megyei Levéltár, Gyula és a

Szántó Kovács Múzeum Adattára.

A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára 1977. évi március hó 14-én kelt kimutatása szerint a jelzett időpontig az Adattár 74 gyűjtésemet őrzi, amelynek terjedelme 3746 gépelt oldal. A Békés megyei Levéltárban 69 gyűjtésem van elhelyezve. Az orosházi múzeum adattárában 115 gyűjtésem található, amelynek terjedelme 5315 gépelt oldalra rúg. 10 éven keresztül évente egy-egy gyűjtést küldtem be a Magyar Tudományos Akadémiának, azért, hogy vidéken élve, az elparlagiasodást elkerüljem. Pályamunkáim általában ösztöndíj-prémiumban is részesültek.

A díjazott tanulmányaim közül csak azokat sorolom fel, amelyeknek a kíséző irata a kezemben van:

1. MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztálya 17 428/II/DM/1953. 1955. XII. 22. „Az utolsó működő szárazmalom”. III. díj.:1000 Ft.
2. MTA Társadalmi-Történeti Tudományok Osztálya 15 562/II/Dm/1958. 1958. VI. 11. „Lakodalmas kulcsoskalács sütése Orosházán és környékén” 1000 Ft.
3. MTA Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya 10 729/1962—1. 1962. XII. 18. „Aratás és hordás Orosházán”. 1000 Ft.

4. Akikkel a tudást megosztottam

Az orosházi múzeum „műhelyében” több szakember nevelkedett fel

Úgy az 1960-as évek tájékán a múzeum barátai közül azok, akik az évkönyveinkben publikáltak, egymás közt mondogatni kezdték, hogy ők az orosházi múzeum „Műhelyében” dolgoznak, oda tartoznak. Eleinte mosolyogtunk rajta, de bebizonyosodott, hogy van alapja a szóbeszédnek. A múzeumunk köré csoportosultak egy része a kiadványainkon felnőve, ismert